

Васил Ат. Василев

КРАТКА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИТЕ

Книга I

Стилов редактор

Вера Гьорева

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	9
-----------------	---

ДЯЛ I

АЗИАТСКИЯТ ПЕРИОД

ОТ ИСТОРИЯТА НА ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ.....	13
---------------------------------------	----

Глава първа

ПРАРОДИНА, ПРОИЗХОД И ЕТНИЧЕСКА ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ ПРЕДИ ИДВАНЕТО ИМ В ЕВРОПА	15
---	----

Прародина	15
-----------------	----

Езикът им.....	16
----------------	----

Тюрки, памиро-иранци, сармати или нещо друго?	17
---	----

Името „българи“	20
-----------------------	----

Глава втора

ЦИВИЛИЗАЦИОНЕН МОДЕЛ И КУЛТУРА НА ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ....	23
--	----

Номади, полуномади или предимно уседнали земеделци?	23
--	----

Имали ли са древните българи държави още в азиатската си родина?	24
---	----

Военно дело.....	28
------------------	----

Древнобългарският циклов календар.....	29
--	----

Древните българи са разполагали с руническа писменост	30
--	----

Глава трета

РЕЛИГИЯ И МИТОЛОГИЯ НА ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ.....	33
--	----

Религиозни вярвания	33
---------------------------	----

Митология.....	37
----------------	----

ДЯЛ II

ОТ ПОЯВАТА НА ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ

В ЕВРОПА ДО КАН АСПАРУХ.....	39
------------------------------	----

Глава първа

БЪЛГАРИТЕ СА В ЕВРОПА ПРЕДИ ХУНСКОТО НАШЕСТВИЕ	41
--	----

Спорът и доказателствата	41
--------------------------------	----

От получергарство към уседнал начин на живот	43
--	----

Глава втора

С ХУНИТЕ И АВАРИТЕ ДО СЪРЦЕТО НА ЕВРОПА.....	44
Хунското нашествие	44
Кои са победителите в битката при Адрианопол на 9 август 378 г.?	45
Хуните стигат до Централна Европа, сеейки смърт и опустошения	46
Империята на Атила и българите.....	47
Залезът на хуните и възходът на българите	51
Самостоятелни набези на ромейска територия след смъртта на Атила.....	52

Глава трета

ИМЕННИКЪТ НА БЪЛГАРСКИТЕ КАНОВЕ.....	56
Формата и езикът на <i>Именника</i>	56
ПРЕВОД.....	58
Споровете по съдържанието на <i>Именника</i>	60
Кой е Гостун?	62
Кан Кубрат е живял, а не е управлявал 60 години.....	64
Кой или кои са наследниците на кан Тервел?	67
Други спорни моменти в <i>Именника</i>	68
Кои са Авитохол и Ирник?.....	69
Мадарският конник	71

Глава четвърта

СТАРАТА ГОЛЯМА (ВЕЛИКА) БЪЛГАРИЯ	73
Аварският хаганат и българите.....	73
Великият кан Кубрат и неговото дело.....	75
Българските канове от Ернак (Ирник) до Гостун	77
Съкровищата на българските канове	78
Заветът на кан Кубрат.....	81
Междусобицата след кончината на великия кан	82

Глава пета

ДЪРЖАВАТА НА ЧЕРНИТЕ БЪЛГАРИ.....	83
Хазарското владичество.....	83
Наследниците на Бат-Баян	85
Откъсването на Киевска Русия от Черна България	86
Залезът на Черна България.....	87

Глава шеста

ВОЛЖКО-КАМСКА БЪЛГАРИЯ	90
Зачатието.....	90
Вътрешно укрепване и международно признаване	93
Разцвет на Волжката българска държава.....	97

Българо-руските отношения след изчезването на Черна България.....	100
Татарското нашествие	102

ДЯЛ III

СЪЗДАВАНЕТО И УКРЕПВАНЕТО

НА ДУНАВСКА БЪЛГАРИЯ	107
----------------------------	-----

Глава първа

СЛАВЯНИТЕ.....	109
Произход и расова принадлежност	109
Бит и нрави. Обществено устройство.....	110
Славянското нашествие на юг от Дунава	112
Безуспешни опити за превземането на Солун.....	114
Унищожителният поход на ромеите срещу славяните.....	118

Глава втора

РАЖДАНЕТО НА ДУНАВСКА БЪЛГАРИЯ.....	121
Престоят на кан Аспарух в Онгъла.....	121
Българите минават на юг от Дунава.....	122
Земя завинаги	125
Славяните са подчинени или са съюзници на българите?	127
Мястото на кан Аспарух и създадената от него Дунавска България в българската история.....	130
Опит за създаването на втора българска държава на Балканите	132
Издигане на международния престиж на България.....	134
Наследниците на кан Тервел.....	140
На ръба на пропастта	141
Унищожаването на ромейските шпиони в България.....	149
Край на междуособиците.....	151

Глава трета

БЪЛГАРСКОТО КАНСТВО СТАВА ИМПЕРИЯ.....	154
Произходът на великия кан Крум	154
Разгромът и гибелта на император Никифор	157
Българите атакуват Константинопол.....	161
Вътрешна политика. Крумовите закони	167
Кан Омуртаг – миротворецът и строителят	171
Гоненията срещу християните.....	176
Сложните отношения с Германското кралство	178
Военноадминистративна реформа	180
Политиката към славяните и ромеите	182

Управлението на Маламир и Персиян. Проникване в Македония.....	186
Глава четвърта	
ПРИБИЩАВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ЦИВИЛИЗОВАНИЯ СВЯТ	192
Канът-покръстител	192
Неуспешни начални стъпки.....	193
Покръстването на България.....	196
Двама се карат, третият печели.....	204
Законодателна дейност.....	213
Създаването на славянската азбука.....	215
България спасява делото на Кирил и Методий и става център на славянската книжовност.....	224
Смазване на опита за реставрация на езичеството.....	227
Златният век на цар Симеон.....	228
Формиране и етнически състав на българската народност	236
Глава пета	
КЪМ ЗАЛЕЗ.....	242
Цар Петър. Зрелите круши сами падат от дървото.....	242
Българската ерес. Богомили.....	244
Грабителските походи на Киевския княз Святослав.....	248
Борбата продължава. Цар Самуил	250
Достигане на предишното могъщество	254
Селският цар	258
Пред залез.....	260
Вторият „златен век“	262
Гибелта на Второто българско царство	266
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА.....	270

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСКА

1. Именник на българските ханове
2. Отговори на папа Николай I по допитванията на българите
3. Житие и деяния на блажения наш учител Константин Философ,
първия наставник на славянското племе, Климент Охридски
4. За буквите, Черноризец Храбър
5. Шестоднев, Йоан Екзарх
6. Из переписката на папа Иннокентий III с българите

ПРЕДГОВОР

Българите са древен народ, създал четвъртата след елините, римляните и французите държава в Европа. Те са между тези, които са дошли от най-далеч, от недрата на Азия до Централна Европа. По дългия си път срещали, контактували са и се размесвали с най-различни племена и народи – от най-диви и враждебни, до такива с висока култура. От всекиго те вземали по нещо, за добро или зло.

Преди да дойдат в Европа, древните българи били конен народ. Препитавали се главно с продукти на степното животновъдство. Животът им съвсем не бил лек. В добри години стадата им запълвали степите до хоризонта, но нерядко в сушави години, когато тревите изсъхвали, животните и хората измиралли от глад. В такива години избухвали огромни пожари, в сравнение с които сегашните горски пожари, поглъщащи, въпреки модерната пожарогасителна техника, хиляди квадратни километра гори, изглеждат като празнични илюминации.

След като идват в Европа, нашите прадеди застанали на твърде „ветровити“ места – степите северно от Кавказ и Черно море, през които минавали опустошителните вълни на хуните, аварите, печенегите и десетки по-малки племена. Балканският полуостров, където отседнали завинаги българите, е опасно кръстовище на пътища от запад на изток и от север на юг. Мнозина желаят да го притежават или само преминават през него, което струва на живеещите там, включително и на българите, големи жертви и изпитания. Това принуждава

българите в течение на столетия да водят изтощителна борба, борба на живот и смърт, за своята самобитност и свободно съществуване. Звънът на оръжията, грохотът на кръвопролитните битки, безмилостните разрушения и пожарищата стават едва ли не ежедневие за тях.

Всичко това се отразява върху постепенно оформящия се национален характер на българина и определя неговите особености. За да оцелее в борбата срещу нашествениците, той трябва да бъде войнствен, мъжествен и твърд, а за да възстановява непрекъснатите разрушения – волев, трудолюбив, находчив и възприемчив към всичко ново и полезно. От друга страна, продължителното му съществуване в мултиетнически империи го прави непримирим към националното потисничество и толерантен към другите народи.

Дунавска България се осмелила да се загнезди на три – четири дни път пеша до столицата на могъщата тогава Ромейска (Византийска) империя – Константинопол. Близо два века тя не само устоявала на опитите на византийските василевси (императори) да я подчинят или поне изтласкат зад Дунав, но при някои от българските канове и царе била заплашена сигурността на столицата. Империята претърпяла редица тежки поражения на бойните полета и била принудена да плаща данък на българите.

За по-малко от два века България изминала пътя от езичеството към цивилизования християнски свят. Спасявайки и развивайки делото на братята Кирил и Методий, българската държава създала нова европейска цивилизация – славянобългарската. През IX–X в. България се превърнала в третата европейска велика сила, наред с Византия и Франкската империя.

На два пъти българите попадали под тежко чуждестранно владичество (почти два века византийско и почти пет века турско), но не преставали да се съпротивляват и се запазили като народ.

Българите имат щастието (или нещастieto) да преживеят пет преходни периода – от първобитнообщинния към военна демокрация, от нея – към феодализма, от него към капитализма, после към социализма, но не демократичния, а тоталитарния, и накрая отново към капитализма, но не към демо-

кратичния, към развития, а към първобитния, дивия. Както е известно, преходите са периоди, които подлагат на изключителни изпитания, жертви, мизерия и социални вълнения. Да се оцелее при такива поврати не е лесна работа, а както е известно, трудностите закаляват хората и народите. Ще преодолеем и този преход, и дано да е за добро.

Намерението ми бе да предложи на читателите кратка история на българите в не повече от 200 страници. Оказа се обаче невъзможно толкова наситена със събития история да се побере в този обем. Това наложи книгата да бъде в две части – първата от появата на българския етнос до турското владичество и втората от тогава до наши дни. Стремих съм се да отбележа най-важното, което българинът трябва да знае за своето историческо минало. При това съм се опитал да поднеса на читателите истината такава, каквата е – не само постиженията, но и пораженията, не само величието на нашите канове и царе, но и техните слабости.

Книгата е предназначена за най-широк кръг читатели: от ученици и студенти до онези, които искат да имат балансиран поглед върху многообразните аспекти на миналото ни. Ще бъде щастлив, ако тя предизвика макар и малък интерес сред нашата общественост и допринесе за разширяване на познанието на повече хора за историческото ни минало.

Илюстрациите в книгата са взети главно от т. 2 и 3 от многогтомната *История на България*.

Авторът

Дял I
АЗИАТСКИЯТ ПЕРИОД
ОТ ИСТОРИЯТА НА ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ

III

Глава първа

ПРАРОДИНА, ПРОИЗХОД И ЕТНИЧЕСКА ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА ДРЕВНИТЕ БЪЛГАРИ ПРЕДИ ИДВАНЕТО ИМ В ЕВРОПА

ПРАРОДИНА

До създаването на Дунавска България историята на древните българи (прабългарите) преминала през два основни етапа – азиатски и европейски. Трябва да се признае, че точната локализация на родното място на далечните ни прадеди поне засега е невъзможна. Двете основни мнения са: 1. Централноазиатският район между Алтай, Тяншан, Казълкум, Памир и пустинята Гоби и 2. Западните подножия на Памир и северните на Хиндукуш, известни в древността като Именон. Привържениците на първото схващане разглеждат посочената обширна територия, населена от прастара аморфна етнокултурна общност, от която през второто и първото

Изглед от Памир Муграб

хилядолетие преди Христа изкристализират, обособяват се, отделни близки по произход етноси, отличаващи се повече или по-малко от другите със своите расови, езикови, културни и битови особености. Между тях са били и древните българи, хуните, угрите и аварите. Продължителното присъствие на древните българи в Имеон не се отрича, но не като прародина, а само като спирка по дългия им път от недрата на Азиатския континент до Унгарската пуста.

ЕЗИКЪТ ИМ

Необходимо е да се подчертае, че типът и съдържанието на древнобългарския език и до днес си остават един неразгадан и спорен проблем на световната лингвистика. Предполага се, че в най-дълбока древност хората от посочения като вероятна прародина на древните българи Централноазиатски район са говорели на някакъв общ праезик, наречен алтайски. Постепенно в него се оформили няколко езикови групи и подгрупи, в една от които – западнохунската, – влизали древнобългарският, хазарският, а по-късно и оформилият се чувашки език и др.

До неотдавна преобладаваше мнението, че въпреки някои примеси, езикът на древните българи е бил преобладаващо тюркски и принадлежал към т.нар. западнохунска Р – Л група на тюркските езици. Това схващане се потвърждава и от съставения през Средновековието във Волжка България летописен сборник *Историята на Джагфар*, където се съобщава еднозначно, че българският език бил „тюркският език на хоните“ и по-точно – „благословеният седмореченски тюркски говор“.

Тезата за принадлежността на древнобългарския език към групата на тюркските езици има своите противници. Оформят се няколко основни хипотези: като цяло древнобългарският език е от групата на тюркските езици, но в него „се намират и нетюркски елементи“; „родствен на персийския, но със значителен тюркски пласт в лексиката“; „езикът на българите не прилича нито на персийския, нито на тюркския, нито на кой-

то и да е друг език“. А големият лингвист Ж. Дени възкликва: „Понякога човек се пита дали не се касае за някакъв неизвестен език?“ У нас изключително голямо внимание на езика на древните българи е отделил проф. Петър Добрев. Според него техният език бил „типичен памирски“, принадлежащ към източноиранската езикова група с отделни „алтайски и прастари кавказки примеси“.

Като че ли най-близо до истината е Бернхард фон Арним, който констатира, че древните българи били „смесено хуноиранско население“ и такъв бил и езикът им. Неговата теза, която споделям, се приема и от други наши и чуждестранни учени, но те пък спорят кой компонент на този език е „изначален“ и кой е вторично „напластил“ се. Очевидно този спор ще продължи. Засега като безусловно доказано може да се приеме само, че непосредствено преди създаването на Дунавска България двата основни компонента на древнобългарския език са били хуно-тюркският и иранският

В научната литература по проблема не се взема предвид едно важно обстоятелство, без което е невъзможно да се изясни спецификата на древнобългарския език – че по дългия си път от Централна Азия до Европа и особено при продължителните „спирки“ по този път древните българи контактували, съжителствали и се размесвали с различни етноси и народи. Тези съжителства и смешения неизбежно давали своето дълбоко отражение не само върху физическия облик, бита и културата, но и върху езика им. Така че напълно възможно е езикът на нашите прадеди в началото да е бил един, а в средата и края на пътя им да е доста по-различен.

ТЮРКИ, ПАМИРО-ИРАНЦИ, САРМАТИ ИЛИ НЕЩО ДРУГО?

До неотдавна в нашата, а и в чуждестранната историография господстваше схващането, че езикът на древните българи е бил тюркският и те се поставяха в голямата общност на тюркските номадски племена. От последната

четвърт на миналия век насам се наблюдава изключително активизиране на иранистското направление в старобългаристиката, чийто най-изявен представител е проф. П. Добрев. Според него те поначало били част от „общността на азиатските скити (саки и масагети) и на генетично свързаните с нея европейски сармати“, съставляващи източноиранската група от иранското езиково семейство. През последните години на същите позиции застанаха някои историци от по-младото поколение, а и отделни учени сутвърдени имена. Цв. Тафраджийска и нашите известни археолози Д. Димитров и Р. Рашев приемат, че „огромното мнозинство от Аспаруховите българи... без съмнение не е било от тюркски произход“. То принадлежало към ираноезичните племена, а тюркският език „вероятно преобладавал само в канската върхушка“.

Ще се опитам да обоснова и моето мнение. Като правило в Европа, даже в най-периферните ѝ северни области, „чисти“ нации не съществуват. Всички са резултат от по-голямо или по-малко етническо размесване, като разликата е само в мащабите на това размесване. По редица обективни причини: участие в т.нар. Велико преселение на народите от Централна Азия до Средна Европа, продължителното съществуване в рамките на многоплеменни империи (Хун-ну, Аварската, Хазарската, Ромейската, Османската), кръстопътно географско положение и др., ние българите държим едно от първите места в това отношение.

Почти всички специалисти по проблема подчертават, че етнокултурните общности, от които произлезли древните българи, населявали най-източните райони на ираноезичния свят. По изказа на проф. Добрев древните българи живеели в граничната зона между ираноезичния свят и „огромното номадско море от народи“. Не е трудно да си представим резултата от продължилото векове непосредствено съседство и дори съжителство с „номадското море от народи“ – взаимно проникване и размесване. С други думи, още *от самото си начало българският етнос е бил смес, съдържаща и ираноезичен, и тюркоезичен (от хунската група), а възможно и друг – монголски и угрофински елемент.*

Постепенното придвижване на хуните от североизток на югозапад предизвикало верижна преселническа реакция сред

племената, които се изпречвали на пътя им. Сред тези племена навярно са били и нашите далечни прадеди. Към началото на новата ера те вече се намирали в подножията на Памир и Хиндукуш, където се оказали не само в съседство, но буквално сред живеещите там източноирански племена – масагети, саки, даи. Тези племена принадлежали главно към средиземноморския вариант на европоидния расов тип. Естествено последвалото взаимно повлияване и размесване довели до засилване елементите на европоидния антроположки тип у древните българи.

От друга страна продължителното съществуване на древните българи в рамките на огромния разноплеменен съюз Хун-ну (началото на II в. пр. Хр. – средата на II в.) било свързано с общи военни начинания, характерните за номадските империи бракове между властващите родове на съставлящите ги племена, широко разпространената сред азиатските номади практика жените на победения неприятел да не се избиват, а да се отвеждат в плен и използват за увеличаване човешкия потенциал на победителя, и пр. Всички тези фактори неизбежно водели до мащабно размесване на включените в нея етноси.

Процесът на размесването продължил с нарастваща интензивност и след идването на нашите далечни прадеди в степите на северозападното Прикаспие, Приазовието, Предкавказието и северното Черноморие, а така също в Панония. Преди всичко трябва да посочим продължителното им съжителство и мащабно размесване със северните ираноезични племена сармати и алани. Тезата за смесения характер на българите се потвърждава и от изследванията на двама изтъкнати специалисти по въпроса. Като изследва огромен антропологичен материал, проф. П. Боев обобщава: „Вече няма съмнение, че прабългарите представляват метисен народ, хибрид между големите европоидна и монголоидна раса“. На същото мнение е и акад. Методий Попов, който изследва 8862 мъже и жени от всички райони на днешна България. „Първият извод, който се налага от нашите изучвания¹, – пише той – е значителното

¹ Ако съдим по изложените факти, изглежда, че не само до идването на древните българи в Европа (II–III в.), но и след като преминали на юг от Дунав, все още хуно-тюркското начало в етническият им състав

разнообразие на антропологични типове сред българския народ“.

Идването на хуните в Европа през последната четвърт на IV в. възобновило и активизирало процеса на смесване между хуни и българи. Според израза на проф. Артамонов този процес „много скоро довел до създаването на хуно-българския масив“, който получил надмощие над останалите народности в района. Надмощието се проявило не само като военнополитическо господство, но и като асимилация на голяма част от местното население, включително и аланите.

Показателен е фактът, че и след преминаването на древните българи на юг от Дунав, столицата Плиска и териториалното устройство на Дунавска България са по хунски образец – дълбоки ровове и високи валове, център, ляво и дясно крило. Потвърждение на казаното са находките в най-старите български некрополи от Североизточна България. Преобладаващата част на погребаните в тях са от „европоиден тип със слаб монголоиден примес“, но значителна е и групата на принадлежащите към монголоидната раса. Макар и в несравнимо по-малък обем, застъпена е и фино-угорската.

Основната причина за толкова различните хипотези за езика, расовия тип и етническата принадлежност на древните българи е именно извънредно смесеният характер на българския етнос, наличието в него на различни расови етно-езикови и етнокултурни елементи. Те не са били нито само иранци, нито само тюрки, а едновременно и едното и другото плюс още някои по-малки съставки.

в най-лошия случай не е отстъпвало на индоиранското. Б. фон Арним нарича древните българи „хуно-иранци“, което, без да изчерпва въпроса, отговаря на двете им основни съставки преди създаването на Дунавска България. Данните за иранско присъствие в езика, културата и физическия тип на древните българи са безспорни, но те все още не са достатъчни, за да се отхвърли изцяло принадлежността им към общността на т.нар. тюркски народи и те да се обявят безусловно за ираноезични индоевропейци още от формирането си като етнос.